
Г. ХРИСТОВА

докторант Національного юридичного
університету імені Ярослава Мудрого,
кандидат юридичних наук, доцент

УДК 340.12:341.231.14

Доктрина «R2P»: зобов'язання держави та міжнародної спільноти щодо захисту прав людини

У статті визначаються основні етапи формування доктрини «зобов'язання щодо захисту» («R2P»); аналізуються її три ключових компоненти («зобов'язання держав щодо захисту», «міжнародна допомога та створення потенціалу», «своєчасне і рішуче реагування» з боку міжнародної спільноти), а також вимоги, які висуваються до застосування сили, тобто критерії військової інтервенції.

Ключові слова: зобов'язання щодо захисту, масові грубі порушення прав людини, гуманітарна інтервенція, критерії військового втручання, державний суверенітет.

Суспільно-політичні події останніх місяців стали складним випробуванням регулятивних властивостей та ефективності міжнародного й національного права та актуалізували нові проблеми сучасних правових досліджень. Серед них слід виділити необхідність ґрунтовної розробки концепції зобов'язань держави щодо особи та суспільства у цілому, яка практично не розвинута у вітчизняній теорії права та науці конституційного права. Саме концептуальні уявлення про обсяг та характер зобов'язань держави у сфері прав людини, докладно розроблені Єв-

ропейським судом з прав людини та іншими міжнародними інституціями, дають обґрунтовані відповіді на питання щодо системи засобів, які має вживати держава з метою забезпечення та захисту прав людини, припустимих меж втручання у сферу їх реалізації, легітимних обмежень основоположних прав і свобод, пропорційності застосування сили з боку держави з урахуванням балансу приватних та публічних інтересів тощо.

У той же час, коли суспільство стикається із загрозою вчинення злочинів проти людяності, геноцидом, етніч-

ними чистками та іншими масовими грубими порушеннями прав людини, а конкретна держава явно неспроможна їм протидіяти, тоді зобов'язання щодо захисту покладаються на міжнародну спільноту. Ці ідеї увібрала в себе *доктрина «responsibility to protect»* (англ. «R2P», «RtoP»), назва якої до сьогодні так і не отримала сталого перекладу на українську мову. Так, Л. Пастухова та А. Шуміленко пропонують її перекладати як «відповідальність із захисту» [1], О. Назаренко – «відповідальність за захист» [2]. У той же час нам видається більш доречним переклад «зобов'язання щодо захисту», адже, як буде показано нижче, йдеться не лише про проспективну (позитивну) відповідальність держави та міжнародної спільноти, яка має соціально-політичний характер, а саме про політико-юридичні зобов'язання, які ґрунтуються на основних принципах міжнародного права та положеннях базових міжнародно-правових договорів у сфері прав людини.

Ця доктрина має численну англійську бібліографію [3]. Однак у вітчизняній юриспруденції вона відома лише фаховому колу юристів-міжнародників, хоча має важливе загальнотеоретичне значення, оскільки напряму стосується засадничих правових категорій, передусім прав людини та державного суверенітету. Так, А.-М. Слотер (Slaughter) підтверджує, що «доктрина зобов'язань щодо захисту є найбільш важливим зрушенням у концепції державного суверенітету з часів Вестфальського мирного договору 1648 р. Вона закладає основу міжнародного порядку, який визнає права і обов'язки як індивідів,

так і держав» [4, praise]. Неочікувано ця доктрина, яка була цікава вітчизняним фахівцям з точки зору поглиблення знань у сфері міжнародного права та світового правопорядку, отримала практичну значущість для України, що обумовлює необхідність її переосмислення та теоретичного аналізу з урахуванням політико-юридичних подій, які відбулися.

Отже, метою цієї статті є визначення основних етапів формування доктрини «зобов'язання щодо захисту» (далі – «R2P»), її компонентів та критеріїв їх застосування, політико-правової природи таких зобов'язань, а також вирішення на підставі цієї доктрини питання балансу між обов'язком міжнародної спільноти реагувати на грубі порушення прав людини та гарантуванням поваги до суверенних прав національних держав.

Доктрина «R2P» була уперше запропонована у 2001 р. Міжнародною комісією з інтервенції та державного суверенітету (англ. *International Commission on Intervention and State Sovereignty (ICISS)*), створеною за ініціативою Канади. До складу цієї Комісії увійшла група видатних фахівців із міжнародного права прав людини на чолі з Г. Евансом (Evans) та М. Сахнуном (Sahnoun). Ця група представила добре відому в міжнародному праві Доповідь «Зобов'язання щодо захисту» (англ. «*The Responsibility to Protect*»), яка пропонувала альтернативу так званому «праву на гуманітарну ініціативу», заміщуючи його «обов'язком захищати» [5]. У доповіді порушується категорично важливе для сучасного світу питання, а саме: коли (якщо це

взагалі прийнятно) для держав є неприпустимим застосовувати примусові, у тому числі військові, засоби проти іншої держави з метою захисту людей, які перебувають під серйозною загрозою в цій державі.

Комісія запропонувала включити до змісту «зобов'язання щодо захисту» три складові: «обов'язок запобігати» (англ. *«the responsibility to prevent»*), який включає передусім раннє попередження та аналіз ситуації, «обов'язок реагувати» (англ. *«the responsibility to react»*), у тому числі, застосування військових заходів та ухвалення рішення про інтервенцію, «обов'язок відновлювати» (англ. *«the responsibility to rebuild»*), який охоплює так звані «постінтервентні» обов'язки, належне управління під юрисдикцією ООН, а також межі окупації [5, с. 19–46]. Отже, Комісія запропонувала послідовний ряд «градуйованих» політичних засобів, які мають бути застосовані державою у разі грубих порушень норм гуманітарного права, а у разі її неспроможності чи відсутності політичної волі на рішучі дії, запобігання та припинення таких порушень міжнародною спільнотою стає її моральним обов'язком [6].

Деякі з ключових рекомендацій Комісії були враховані створеною у 2004 р. тодішнім Генеральним секретарем ООН Кофі Аннаном *Групою високого рівня з питань загроз, викликів і змін* (англ. *the High-level Panel on Threats, Challenges and Change*) і включені до її доповіді *«Більш безпечний світ – наша спільна відповідальність»* (англ. *«A More Secure World: Our Shared Responsibility»*) [7]. У цій Доповіді док-

трина «R2P» набула подальшого розвитку як «норма, що формується (зароджується)» (англ. *«emerging norm»*) [7, с. 32, 66, 106]. Також було запропоновано нову оцінку численним викликам, з якими стикаються мирні міждержавні відносини та рекомендації щодо необхідності зустріти такі *виклики ефективними колективними заходами безпеки*, однак не було приділено належну увагу багатогранному характеру цієї доктрини та її реальній нормативній важливості [1, с. 161]. Ще однією віхою на шляху формування доктрини «R2P» стала доповідь Генерального секретаря ООН «Для більшої свободи: до розвитку, безпеки та прав людини для всіх» (англ. *«In Larger Freedom: Towards Development, Security and Human Rights for All»*) 2005 р., у якій акцент було зміщено із застосування сили на попередження міжнародних конфліктів та активне використання мирних дипломатичних засобів для їх розв'язання [8]. У цій доповіді Генсек ООН також наголосив, що застосування доктрини «R2P» певною державою обов'язково потребує її *попереднього схвалення (прийняття) цією державою* [1, с. 161].

Ці доповіді, у свою чергу, стали предметом розгляду на Всесвітньому саміті, який відбувся у 2005 р. Його результати були викладені у Підсумковому документі (англ. *World Summit Outcome*), який було затверджено на 60-й сесії Генеральної Асамблеї (Резолюцією ГА ООН 60/1). У цьому документі 191 голова держави чи представник уряду одногolosно підтримали доктрину «R2P», основні положення якої було відтворено у пп. 138–139

вказаної Резолюції. Згідно з цими положення основний зміст зобов'язання щодо захисту зводиться до такого:

1) кожна держава зобов'язана захищати своє населення від геноциду, воєнних злочинів, етнічних чисток і злочинів проти людяності. Цей обов'язок спричиняє необхідність запобігання таким злочинам, у тому числі підбурюванню до них, шляхом застосування доречних і необхідних заходів (*англ. appropriate and necessary means*). Держави визнають свою відповідальність у цьому зв'язку і діятимуть відповідно до неї;

2) міжнародне співтовариство повинне вжити відповідних заходів для того, щоб *сприяти і допомагати державам* у виконанні цього обов'язку, та підтримати зусилля ООН по створенню можливостей раннього попередження (*англ. early warning capability*). Міжнародне співтовариство, діючи через ООН, зобов'язане також використовувати відповідні дипломатичні, гуманітарні та інші мирні засоби відповідно до розділів VI і VIII Статуту ООН для того, щоб сприяти захисту населення від вказаних вище тяжких злочинів, що порушують фундаментальні права людини;

3) однак, якщо державі *«явно не вдається»* (*англ. manifestly failing*) здійснювати свої обов'язки щодо захисту населення від геноциду, воєнних злочинів, етнічних чисток і злочинів проти людяності, і мирних засобів, застосованих міжнародною спільнотою, *видається недостатньо*, міжнародне співтовариство повинне вжити своєчасних та рішучих заходів, включаючи заходи, передбачені главою VII Статуту ООН,

у тому числі колективне використання сил, уповноважених Радою Безпеки ООН, з урахуванням конкретних обставин і у співпраці з відповідними регіональними організаціями [9]. Таким чином, як стверджують представники коаліції на захист доктрини «R2P», ця резолюція заклала основу нової глобальної «моральної угоди між кожною державою та кожним народом планети» [10].

У доповіді Генсека ООН «Виконання зобов'язання щодо захисту» (*англ. «Implementing the responsibility to protect»*), яку було підготовлено у 2009 р. з метою сприяння практичному впровадженню доктрини «R2P» та розвитку відповідних положень Підсумкового документа 2005 р., визначено три основних «стовпи» (*англ. pillar*) імплементації відповідної доктрини.

Перший компонент – це **зобов'язання держав щодо захисту**. Воно полягає у незаперечному обов'язку держави захищати своє населення – як громадян, так і негромадян (іноземців, апатридів, біженців та ін.) – від геноциду, воєнних злочинів, етнічних чисток та злочинів проти людяності, а також від підбурювання до них. Причому саме захист від підбурювання має виключно важливе значення для розробки ефективних і оперативних стратегій попередження таких грубих порушень прав людини [11, с. 10–14].

Великий інтерес з точки зору загальної теорії права становить природа таких зобов'язань держави. Частково відповідь на це ключове питання міститься у самому Підсумковому документі Саміту (2005 р.) та названій вище Доповіді Генсека ООН (2009 р.).

Так, у вже згаданому п. 138 Підсумковому документі міститься важлива заява держав про те, що «вони визнають свою відповідальність щодо захисту і готовність діяти згідно з нею». Важливо підкреслити, що такий обов'язок має не лише політичний, а й юридичний характер. У доповіді Генсека ООН підкреслюється, що обов'язок держав захищати осіб від масових та грубих порушень прав людини, який вони підтвердили, лежить передусім та переважно на самій державі. Цей обов'язок походить як із самої природи державного суверенітету, так і з таких, що існували раніше й продовжують існувати *юридичних зобов'язань держав, а не лише в силу нещодавно виробленої і визнаної доктрини «R2P»* [11, с. 8, 9].

Докладно аналізуючи юридичний характер зобов'язань держави щодо попередження та протидії вказаним злочинам, Л. Пастухова та А. Шуміленко доводять, що такі зобов'язання вже становлять «частину міжнародного звичаєвого права» [1, с. 165]. Багатосторонні міжнародні договори з питань захисту прав людини також визначають «*позитивні юридичні зобов'язання держав-учасниць щодо захисту їх населення від серйозних порушень прав людини, та стосовно вжиття ефективних заходів забезпечення такого захисту*» [1, с. 167]. Безумовно, цей важливий висновок потребує самостійного дослідження з точки зору юридичних підстав таких зобов'язань (переліку відповідних правових актів), характеру таких зобов'язань, а також особливостей їх імплементації на національному рівні.

Це підтверджує, що доктрина «R2P» не руйнує загальних принципів

міжнародного та конституційного права, а виступає логічним продовженням вже ustalених концепцій та існуючих міжнародно-правових зобов'язань держав. У зв'язку з цим необхідно торкнутися проблеми її співвідношення з концепцією державного суверенітету. У вітчизняній науці склалося розуміння державного суверенітету як сукупності суверенних прав держави. У той же час, як стверджує А. Орфорд (A. Orford), доктрина «R2P» пропонує погляд на суверенітет, у межах якого його визначальною характеристикою виступає здатність держави забезпечити захист, а не здійснення контролю над певною територією [12, с. 990].

У свою чергу Ф. Денг (Deng), тогочасний представник Генерального секретаря ООН з питань внутрішньо переміщених осіб, і його колеги запропонували концептуально новий самостійний підхід, основу якого складає поняття «суверенітет як обов'язок (відповідальність)» (*англ. «sovereignty as responsibility»*) [13]. Згідно з концепцією *суверенітету як відповідальності* державний суверенітет вимагає від держави суворого дотримання зобов'язань перед своїм народом. Передусім держава несе відповідальність за захист громадян від найбільш жорстоких форм насильства [11, с. 6]. Така еволюція підходу до розуміння державного суверенітету створює передумови для визнання легітимності втручання міжнародного співтовариства у разі, коли держава зловживає власним суверенітетом та не забезпечує захист своїх громадян від масових та грубих порушень прав людини, що призводять до тяжких наслідків.

Другий компонент доктрини «R2P» становить *міжнародна допомога та створення потенціалу* (англ. *international assistance and capacity-building*). Цей компонент полягає в готовності міжнародного співтовариства сприяти державам у виконанні їх відповідних зобов'язань. Він прагне посилити співпрацю держав-членів, регіональних та субрегіональних утворень, громадянського суспільства і приватного сектору, а також зміцнити інституційний потенціал та порівняльні переваги системи Організації Об'єднаних Націй. Запобігання масовим та грубим порушенням прав людини, засноване на компонентах один і два, є однією з ключових складових успішної стратегії виконання зобов'язань щодо захисту [11, с. 9, 15–22].

Третій компонент доктрини «R2P» становить *«своєчасне і рішуче реагування»* (англ. *timely and decisive response*). Цей компонент охоплює обов'язок держав-членів вжити колективних своєчасних і рішучих дій у тих випадках, коли держава явно виявляється неспроможною забезпечити захист від масових вбивств чи інших грубих порушень прав людини. Компонент три розуміється, як правило, дуже вузько (*тобто саме в аспекті мілітарної інтервенції*. – Г. Х.). Хоча при зваженому, поетапному та своєчасному реагуванні може бути задіяний широкий спектр засобів, які перебувають у розпорядженні ООН і її партнерів. Такі засоби включають мирні заходи відповідно до глави VI Статуту ООН, примусові заходи відповідно до глави VII Статуту ООН та/або у співпраці з регіональними і субрегіональ-

ними утвореннями відповідно до глави VIII Статуту ООН. Процес визначення оптимального варіанта дій і його практичної реалізації повинен здійснюватися у повній відповідності до положень, принципів і цілей Статуту ООН. У доповіді Генсека ООН наголошується, що згідно зі Статутом ООН, заходи відповідно до розділу VII Статуту ООН (тобто примусові заходи) мають бути *обов'язково санкціоновані Радою Безпеки ООН* [11, с. 9, 22–28].

Ключовим досягненням доктрини «R2P» є розробка системи вимог, які висуваються до застосування сили: так звані *критерії військової інтервенції*. Ці критерії було запропоновано у вже згаданій доповіді Міжнародної комісії з інтервенції та державного суверенітету (ICISS) [5, с. 32–37] як результат загальносвітового наукового консенсусу щодо припустимості застосування сили на території суверенних держав.

Перший із цих критеріїв, який визнається «відправним пунктом» для застосування сили, є так звана *justa causa*, тобто *«справедлива (обґрунтована) причина»* (англ. *threshold criteria: just cause*) [5, с. 32]. Ідея того, що гуманітарна інтервенція повинна мати обґрунтовану причину, не нова: вона сягає корінням праць Томи Аквінського, який вказував, що суспільство, щодо якого планується інтервенція, повинне мати певну форму вини, а також доктрину Августина про «справедливу війну». Спочатку концепція інтервенції була спрямована на попередження канібалізму, згодом міжнародна спільнота висловила більшу стурбованість проблемою геноциду. Потім з'явилися пропозиції, що за-

стосування зброї масового ураження, а також тероризм мають породжувати зобов'язання щодо захисту [14, с. 817, 818]. Нарешті, такою причиною, як уже вказувалося, було визнано захист населення від геноциду, воєнних злочинів, етнічних чисток та злочинів проти людяності, а також від підбурювання до них. Отже, для того щоб військова інтервенція була виправдана, людям має бути завдано серйозної та не виправної шкоди (або має існувати її неминуча загроза), у результаті навмисних дій із боку держави, або відмови чи нездатності держави протидіяти таким фактам, або у ситуації так званої «неспроможної» держави (англ. *«failed» state*).

Другий критерій – це **«уповноважений суб'єкт»** (англ. *«right authority»*). Цей критерій стосується питання про те, який орган має санкціонувати (дозволити) будь-яку інтервенцію такого роду. Стосовно цього визначального критерію Комісія запропонувала визнати такими уповноваженими суб'єктами три органи: Раду Безпеки ООН, Генеральну Асамблею ООН та регіональні організації. Причому саме Рада Безпеки ООН має бути «першою інстанцією, куди необхідно звертатись». Однак Комісія зазначила, що з огляду на попередню неспроможність чи небажання Ради Безпеки ООН виконати роль, якої від неї очікували, військова інтервенція, схвалена Генеральною Асамблеєю ООН чи регіональними організаціями, буде мати «високий рівень легітимності» [5, с. 53, 54]. Останніми місяцями Україна на собі відчула неспроможність Ради Безпеки ООН ухвалити резолюцію щодо подій у нашій державі через вимогу однакості. Отже,

якщо Рада Безпеки ООН відхиляє пропозицію або неспроможна вирішити ситуацію протягом розумного часу, Генеральна Асамблея може вирішити питання під час Надзвичайної спеціальної сесії в межах процедури «Єднання заради Миру».

Регіональні чи субрегіональні організації також можуть діяти в межах їх географічної юрисдикції за умови отримання ними попередньої згоди від Ради Безпеки ООН, або з наступним санкціонуванням таких дій з її боку (як це мало місце у Ліберії чи Сьєрра-Леоне) [5, с. 53, 54]. Так, О. Назарова підкреслює, що на сьогодні ООН покладає на ЄС, який має не лише відчуття відповідальності, а й фінансову спроможність та механізм для миротворчої діяльності, особливі надії у зв'язку з реалізацією доктрини «R2P» [2, с. 167]. Європарламент, у свою чергу, однозначно висловився на підтримку доктрини «R2P», вирішив сприяти її утвердженню в ООН, працювати в напрямі забезпечення її універсальності як невід'ємної складової колективної моделі безпеки [15].

Третій критерій – це вимога **«належних намірів»** (англ. *«right intention»*). Цей критерій означає, що «первинною метою інтервенції має бути припинення або відвернення людських страждань, тоді як повалення режиму не може бути легітимною метою для застосування доктрини, що розглядається. Належні наміри краще забезпечуються у разі проведення багатосторонніх операцій, що явно підтримуються регіональною думкою (позицією) та жертвами, яких безпосередньо стосується ця ситуація. Четвер-

тий критерій військової інтервенції – це так звана «*остання надія (ресурс)*» (англ. *last resort*), який означає, що застосування сили має бути використано лише коли «всі дипломатичні та невійськові засоби попередження чи мирного вирішення гуманітарної кризи» було використано. Це не означає, що міжнародна спільнота має спочатку використати кожний окремий можливий засіб, а йдеться про те, що мають бути розумні підстави очікувати, що за всіх наявних обставин, якщо буде здійснено спробу вжити менших засобів, така спроба не буде успішною.

П'ятий критерій – це «*пропорційні засоби*» (англ. *proportional means*). Пропорційність є фундаментальним принципом *jus ad bellum* (права війни), його включення до цього переліку не викликає жодних зауважень. Він означає, що обсяг, тривалість та інтенсивність військової інтервенції, яка планується, мають бути мінімально необхідні для досягнення визначених цілей захисту людей. Нарешті останній критерій – це «*розумні (обґрунтовані) перспективи*» (англ. *reasonable prospects*). Він означає, що має бути обґрунтований шанс на успіх у припиненні або відверненні людських страждань, який виправдає військову інтервенцію [5, с. 35–37; 14, с. 808].

Принципова важливість дотримання критеріїв легітимності військового втручання обумовила так звану бразильську ініціативу, в межах якої було запропоновано концепцію «Відповідальність при захисті» (англ. *Responsibility While Protecting*) або «*RwP*»), що має розвиватись паралель-

но з доктриною «R2P» та запобігати її використанню «не за призначенням» [16]. Саме через хвилювання стосовно використання доктрини «R2P» як «димової завіси для досягнення інших цілей», ніж захист прав тих, хто цього потребує, російські представники міжнародного права з пересторогою ставляться до цієї доктрини та називають її «рефреймінгом» поняття «право на втручання» (тобто гуманітарної інтервенції) [17]. Натомість відмінність доктрини «R2P» від концепції «гуманітарної інтервенції» першої половини ХХ ст. найбільш повно сформулювала австралійська дослідниця Є. Месінгем (Eve Massingham). Узагальнюючи їх, можна стверджувати, що незважаючи на численні питання, які залишає доктрина «R2P», вона являє собою важливий крок уперед для всієї міжнародної спільноти, адже чітко артикулює цілісний та інтегрований підхід до захисту народів від масових звірств (злочинів). Вона однозначно підтримує вжиття заходів, у тому числі – обмежене застосування військової сили, яка може врятувати життя.

Військова інтервенція згідно з доктриною «R2P» відрізняється від попередніх артикуляцій гуманітарної інтервенції тим, що: 1) чітко визначає критерії, на підставі яких ухвалюється рішення про гуманітарну інтервенцію; 2) доводить, що неспроможність здійснити інтервенцію в одній ситуації не може бути використано як виправдання для відмови в інтервенції в іншій ситуації; 3) обмежує використання сили шляхом гуманітарної інтервенції ситуаціями реальної втрати багатьох

життів або її очевидної загрози. Саме тому ця доктрина не може виступати як засіб просування (адвокації) прав людини, а є захистом проти найбільш серйозних порушень міжнародного гуманітарного права; 4) нарешті, її схвалення ООН підтверджується деклараціями Ради Безпеки ООН, у яких визнається, що геноцид, воєнні злочини, етнічні чистки та злочини проти людяності, які вчинюються в межах кордонів однієї держави, становлять небезпеку для миру в усьому світі [14, с. 830].

Таким чином, викладені у цій статті висновки щодо компонентів доктрини «R2P», її змістовного наповнення та критеріїв легітимного втручання дозволяють стверджувати, що ця доктрина пропонує виважені й розумні стандарти виконання державою та міжнародною спільнотою зобов'язань щодо захисту від грубих порушень прав людини. Вона переносить акценти саме на *попередження масових злочинів*, а не на відвернення їх наслідків небезпечними для мирного населення засобами; на обов'язок міжнародної спільноти та всіх зацікавлених країн всіма засобами *сприяти державі* у виконанні її обов'язку щодо захисту, а не створювати патову ситуацію, яка провокує неспроможність держави проводити на своїй території активну політику налагодження миру та стабільності. І основне – ця доктрина категорично виключає будь-яку можливість прихованого використання однією державою (без жодної санкції

з боку уповноважених суб'єктів, про які йшлося вище) проти іншої держави військового фактора під ширмою «захисту населення» від удаваних загроз із метою анексії чужих територій. Тому будь-які спроби «пристосувати» доктрину «R2P» до подій у Криму, які мають місце у сучасному інформаційному просторі [18; 19], не витримують критики, адже жодною із викладених компонентів, критеріїв і підстав для реалізації зобов'язання щодо захисту не було дотримано.

Варто окремо підкреслити, що міжнародна спільнота однозначно та прямо наголошує на тому, що будь-яке застосування військової сили, яке від самого початку передбачало інші цілі, ніж захист населення від масових та грубих порушень прав людини, зокрема, «зміну кордонів або підтримку окремих груп спротиву, які вимагали самовизначення, не може вважатися виправданим». А певні території, які були вимушено окуповані в результаті військової інтервенції, мають бути повернені їх суверенному володарю, або, якщо це неможливо, керуватися під мандатом ООН [5, с. 35]. Таким чином, подальший розвиток та визнання доктрини «R2P» не тільки сприятиме більш ефективному виконанню самою державою та міжнародною спільнотою зобов'язання щодо захисту від масових та грубих порушень прав людини, а й має стати вагомим фактором утримання окремих держав від порушення норм і принципів міжнародного права.

Список використаної літератури

1. Пастухова Л. В. Концепція «відповідальності із захисту»: питання міжнародно-правового обґрунтування / Л. В. Пастухова, А. П. Шуміленко // Міжнародне право ХХІ століття: сучасний стан та перспективи розвитку (до 60-ліття проф. І. П. Репецького) / М. М. Микієвич, М. В. Буromенський, В. В. Гутник [та ін.]; за ред. М. М. Микієвича. – Львів : ЛА «Піраміда», 2013. – С. 158–172.
2. Назарова О. Роль Європейського Союзу в реалізації концепції відповідальності за захист / О. Назарова // Право України. – 2013. – №6. – С. 160 – 167.
3. Davies D. Responsibility to Protect Bibliography / Memorial Institute of International Studies [Електронний ресурс]. – Режим доступу: www.aber.ac.uk/en/media/departmental/interpol/ddmi/bibliography_-_responsibility_to_protect.pdf.
4. Responsibility to Protect. The Global Moral Compact for the 21st Century / Edited by R. H. Cooper and J. V. Kohler. – Palgrave Macmillan, 2008. – 288 p.
5. The Responsibility to Protect: Report of the International Commission on Intervention and State Sovereignty. – Ottawa : International Development Research Centre, 2001. – 91 p.
6. History and Timeline of R2P / The responsibility to protect [Електронний ресурс]. – Режим доступу <http://r2pcoalition.org/content/view/22/48/>
7. A more secure world: Our shared responsibility: Report of the High-level Panel on Threats, Challenges and Change. – United Nations, 2004. – 141 p.
8. In Larger Freedom: Towards Development, Security and Human Rights for All: Report of the Secretary-General, 2005 [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.unrol.org/doc.aspx?d=2139>
9. UN World Summit Outcome, A/RES/60/1, 24 October 2005. – 38 p.
10. Basic Principles and Core Elements / The responsibility to protect [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://r2pcoalition.org/content/view/73/48/>.
11. Implementing the responsibility to protect: Report of the Secretary-General, 2009. – 33 p. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.responsibilitytoprotect.org/files/SGRtoPEng.pdf>.
12. Orford A. Jurisdiction Without Territory: From the Holy Roman Empire to the Responsibility to Protect / A. Orford // Michigan Journal of International Law. – 2009. – Vol. 30. – №3. – P. 984–1015.
13. Deng Francis M. et al. Sovereignty as Responsibility: Conflict Management in Africa. – Washington, D. C. : Brookings Institution Press, 1996.
14. Massingham E. Military intervention for humanitarian purposes: does the Responsibility to Protect doctrine advance the legality of the use of force for humanitarian ends? / Eve Massingham // Selected articles on international humanitarian law. – 2009. – Vol. 91, № 876. – P. 803–831.
15. European Parliament recommendation to the Council on 18 April 2013 on the UN principle of the «Responsibility to Protect» (R2P) [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.europarl.europa.eu/sides/getDoc.do?type=TA&reference=P7-TA-2013-0180&language=EN>.
16. United Nations Informal Discussion on «Responsibility While Protecting», 21 February 2012 [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://responsibilitytoprotect.org/index.php/component/content/article/35-r2pcs-topics/4002-informal-discussion-on-brazils-concept-of-responsibility-while-protecting>.
17. Ашавский Б. М. Концепции относительно обязанности защищать в контексте международного права [Електронний ресурс] / Б. М. Ашавский // Евразийский юридический журнал. – 2012. – № 12 (55) 2012. – Режим доступу: http://www.eurasialegal.info/index.php?option=com_content&view=article&id=1678:2013-01-15-05-48-06&catid=116:2011-09-19-12-34-31&Itemid=1.
18. Гирс И. Крымчане имеют право на вооруженное сопротивление. Россия имеет право на гуманитарное военное присутствие в Крыму [Електронний ресурс] / И. Гирс. – Режим доступу: <http://www.iarex.ru/articles/45636.html>.
19. Крым и доктрина «Ответственность защищать» [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.geopolitica.ru/article/krym-i-doktrina-otvetstvennost-zashchishchat#.U52x367Wjcs>.

Стаття надійшла до редколегії 11.06.2014.

Христова А. Доктрина «R2P»: обязательства государства и международного сообщества по защите прав человека

В статье определяются основные этапы формирования доктрины «обязательства по защите» («R2P»); анализируются ее три ключевых компонента («обязательства государств по защите», «международная помощь и создание потенциала», «своевременное и решительное реагирование» со стороны международного сообщества); а также требования, которые предъявляются к применению силы, т. е. критерии военной интервенции.

Ключевые слова: обязательства по защите, массовые грубые нарушения прав человека, гуманитарная интервенция, критерии военного вмешательства, государственный суверенитет.

Khrystova G. The «R2P» doctrine: responsibility of the states and international community to protect human rights

The article is devoted to the doctrine of «responsibility to protect» (widely referred to as «RtoP» or «R2P») that provides revised outlook on the so-called «right of humanitarian intervention» and gives the new answer to the question of when, if ever, it is appropriate for states to take coercive (in particular military) action, against another state for the purpose of protecting people at risk in that other state.

The «R2P» doctrine was first elaborated in 2001 by the International Commission on Intervention and State Sovereignty (ICISS) led by G. Evans and M. Sahnoun. Under the view of ICISS the responsibility to protect embraces three specific responsibilities: 1) the responsibility to prevent: to address both the root causes and direct causes of internal conflict and other man-made crises putting populations at risk; 2) the responsibility to react: to respond to situations of compelling human need with appropriate measures, which may include coercive measures like sanctions and international prosecution, and in extreme cases military intervention; 3) the responsibility to rebuild, that includes post-intervention obligations: to provide full assistance with recovery, reconstruction and reconciliation particularly after a military intervention.

The «R2P» doctrine received renewed emphasis in 2004 due to the Report «A More Secure World: Our Shared Responsibility», developed by the High-Level Panel on Threats, Challenges, and Change. The Panel stated that the «R2P» doctrine is an emerging norm that sovereignty is not a right, but that states must protect their populations from mass atrocity crimes—namely genocide, crimes against humanity, war crimes and ethnic cleansing. The international community has a responsibility to assist the state to fulfill its primary responsibility. If the state manifestly fails to protect its citizens from the four above mass atrocities and peaceful measures have failed, the international community has the responsibility to intervene through coercive measures such as economic sanctions. Military intervention is considered as the last resort.

This concept was unanimously supported by 191 heads of state and government representatives at the 2005 General Assembly World Summit (para. 138 and 139 of World Summit Outcome). In 2009 the Secretary-General presents the report «Implementing the responsibility to protect» that provides the three-pillar strategy of the «R2P» doctrine implementation: «the protection responsibilities of the state», «international assistance and capacity-building» and «timely and decisive response». The latest includes the acceptance of military intervention for human protection purposes that must meet the criteria for military intervention. Six criteria were identified for defining when a situation is appropriate for military intervention: right authority, just cause, right intention, last resort, proportional means and reasonable prospects.

At the conclusions it's stated that further development and recognition of the «R2P» doctrine will contribute to the fulfillment of the obligations of the state and international community to protect the populations from mass atrocity crimes as well as it will keep the individual state from violations of the norms and principles of international law.

Keywords: responsibility to protect, mass gross violations of human rights, humanitarian intervention, criteria of military interference, state sovereignty.